

8.

Razbojnik Kermavnar je v temi in snegu na vso moč hitel proti vasi. Nad gozdom, kjer se začenja polje, je bilo toliko snega, da ga je stežka zmagoval. Na uho mu je udaril neki glas, ura je bila. Torej je vas že blizu. Skozi temo in metež je uzrl neko migotanje svetlobe, ki mu je prihajala bliže in bliže. Zaslišal je govorjenje ljudi.

Obšel ga je strah, zmeden se je ozrl okoli sebe. Kam naj se skrije? Pod njim je temnela skupina mladih smrek. Poskočil je in izginil v gostem, nizkem smrečju, ki ga je popolnoma zakrilo.

Mimo so prišli trije možje, vsak s svojo svetilko. Zdaj so hodili molče, previdno svetili na pot in na vse strani.

»Tu se pozna neka sled,« je dejal kmet, ki je hodil spredaj, in se je ustavil.

»Morda je Petrova,« je dejal Kljun. »Peter je prišel pravkar domov.«

»Petrove stopinje bi bilo medtem že zasnežilo.«

Kermavnar je trepetal. Ali bodo opazili, kje je krenil s poti? Možje so šli dalje in izginili v gozdu. Razbojniku je bilo koj jasno, da iščejo dijaka, ki jima je malo prej izkazal gostoljubje.

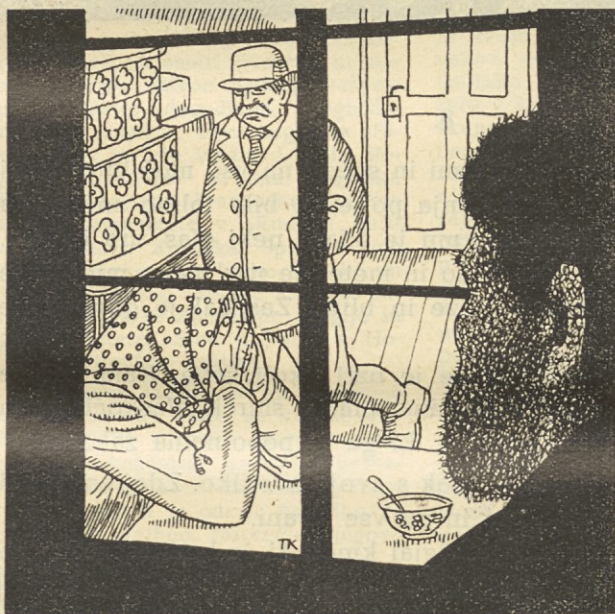
Ni se takoj upal iz skrivališča. Veter ni več bril, toda snežilo je še gosteje kot prej. Dokler je hodil, mu je bilo toplo, zdaj pa se je tresel od mraza. Bil je le slabo oblečen. Suknje ni imel, pod jopičem je nosil edino srajco, ki že pol leta ni bila oprana. Skozi raztrgane čevlje mu je silil sneg, da so ga pekli prsti na nogah. Pihal si je v roke, skoraj bi se bil samemu sebi smilil.

Tisti večer ga je obhajala čudna plahost. Včasih, poredko sicer, se mu je iskra kesanja vžgala v srcu. Da, prišli so kdaj pa kdaj tudi taki trenutki, a on jih je besno odganjal. Tako tudi zdaj. Ni rad mislil na preteklost. Misli na bodočnost pa se je bal. Skrbel je

komaj za to, kaj bo jutri. In je vedel, da tam ne sme dlje ostati. Dalje mora, sicer ga zalotijo.

Stopil je izpod smrečic in se otresel snega. Pazno je posluhnil in zastrmel v temo. Nič, vse tiho, le šušljanje snega okoli ušes. Tatinsko se je plazil dalje. Zdelo se je, da se vsak hip boji, da ga kdo ne zgrabi.

Čutil je, da mu pojemajo moči. Zadnje dni je preživel brez miru, kakor preganjana zver. Prejšnja leta so mu bila brezskrbna.

Kar koli je podvzel, se mu je dobro izteklo. Zdelo se je, da mu pomaga zlodej. Toda slednjič se tudi tatu in razbojniku izneveri sreča. Prišel je dan, ko je tudi njemu obrnila hrbet. Poslej je z njim naglo šlo navzdol. Begal je iz kraja v kraj, povsod so ga zasledovali. Nič več ni smel med ljudi. Od jeseni ni več prespal pod toplo streho, razen v ka-

kem samotnem seniku. Slednjič se je moral zateči v tisto dolino in se je ustavil v Lukovi bajti. Želel je biti nekaj dni na toplem in na varnem, četudi bi stradal... Tedaj sta mu na lepem, ko je najmanj pričakoval, pala pod streho dva dijaka...

Zatopljen v misli je dospel v vas. V večini hiš so se svetila okna. V cerkvenem zvoniku je odbilo uro. Nemilo se je zdrznil. Kakor da je padla nanj neka nevidna roka in ga drži za ramo. Poleg cerkve je stala velika hiša, Kljunova trgovina. Vrata so bila zaprta, skozi okna izbe je sijala svetla luč.

Tam je stalo drevo, gole veje so bile obtežene z novim snegom. Tiho, s pridržano sapo je stopil do njega. Videl je naravnost v izbo. Za mizo je sedela neka ženska in pohlipavala. Od okna do vrat je hodil širokopleč moški. Zdaj pa zdaj se je ustavil in posluhnil.

»Kaj delam tu?« je pomislil Kermavnar. »Česa čakam?« Preden je utegnil oditi, so se odprla vrata, Peter je stopil na prag. Pazljivo

je prisluškoval in se oziral okrog. Razbojniku je zastala sapa. Dobro, da ni stal v svetlobi, ki je padala skozi okna, ampak v mraku, in se tiščal debela. Krčevito je stiskal pesti. Ako ga Peter opazi in napade, se bo branil. Udaril ga bo v prsa in nato pobegnil.

Peter je imel roko v žepu, v nji je tiščal revolver. Krenil je s praga, stopil do vogala hiše in zopet posluhnil. Od hleva je prihajalo rahlo, komaj slišno renčanje psa. Okrenil se je in se zopet vrnil v izbo.

Agata ga je vprašala:

»Kaj je?«

»Nič,« je rekel Peter. »Le zdelo se mi je, da nekaj ni v redu. Pes je nemiren.«

Kermavnar se je oddahnil. Strah ga je bil tako prevzel, da so se mu noge tresle v kolenih. Nazadnje ga bodo še izvohali, zvezali in ga izročili orožnikom. Želja, da bi nekaj dni prebil v Lukovi bajti, se mu je izjalovila. Dijaka bosta doma povedala: videla sva takega in takega človeka... Vse bo jasno. Opil ju je, da sta zaspala, potem je izginil. Ne na slepo v svet, saj bi poginil. Preden nastane jutro, je hotel še enkrat preizkusiti svojo vlomilsko srečo. Potem pojde kam daleč odtod, kupi si toplo obleko in počaka pomladi.

Kadar je bil v stiski, je pogosto delal dobre sklepe. Tako tudi zdaj. »Ta vlom bo zadnji,« si je rekel. Potem si poišče dela v kakem kraju, kjer ga ljudje ne poznajo, da se izogne kazni. Dotlej mu je še vsak dober sklep splaval po vodi. Porabil je denar, a se ni lotil poštenega dela.

Stopil je do vrat trgovine. Bila so trdno zaprta, okna z debelim železjem zavarovana. Ni imel vlomilskega orodja, ob zadnjem begu pred orožniki ga je bil pometal od sebe. In če bi ga tudi imel — ne bi smel delati ropota, dokler so ljudje pokonci.

Pogled mu je padel na hlev. Svetloba enega hišnih oken je v velikem kvadratu padala na steno. Gola vinska trta je plezala od tal do strehe, privezana na podpornike in late.

Stal je in razmišljal. Ha! Kaj mu je oni dijak blebetal v pijanosti? Tam je sobica, v kateri spi njegov stric. Ta, ki zdaj hodi po izbi in prihaja vohat na prag. Splezati kvišku, vtreti šipo, pobrati denar in pobegniti... To ne bo naredilo preveč ropota. Le pes! Morda je vsaj privezan.

Smreka je zardela od veselja in visoko dvignila veje. Zavzdihnila je. Takrat je nekje v polju zabobnal boben. Potem so se oglasile še gajde.

— Kaj je to? — vpraša smreka.

— Ples imajo danes na travniku. Vsa mlada drevesa se zbirajo tamkaj na ples. Ves božji dan bodo igrale gajde in nabijal boben.

— Tudi jaz bom šla plesat z javori, — se je nasmejela smreka.

— Prosim te, danes nikar ne hodi! — je zadrhtela grlica. — Počakaj prihodnje nedelje. Do takrat bodo že peroti zrasle mojemu

sinu. Če greš sedaj in se spo-
primeš z javori in začneš ple-
sati — mi boš otroka stresla iz
gnezda, pa bo lisica prišla in
ga odnesla. Vse lisice stoje
okrog plesišča in gledajo.

— Mama, — se oglasi iz
gnezda grlica, — grozdno ja-
godo bi rada!

— Takoj dobiš! — in grlica
se je pognala in odletela v
vinograd.

Toda preden se je grlica
vrnila, se je smreka odpravila
na plesišče. Vstopila se je v
kolo med dva javora. Javora
sta jo zamajala in ptiček je padel z gnezda na tla. Lisica ga je
pohrustala.

Ko se je smreka odpravila domov, jo je grlica srečala sredi poti:

— Kje je moj zlati otrok? — je kriknila, ko je videla, da je
gnezdo prazno.

— Pojdi, pa vprašaj lisico! — je odgovorila smreka.

Grličino srce je zapiskalo ko kača, če jo vržeš v ogenj. Oči je
dvignila pod nebo in zatarnala:

— Bog daj, da bi se ti noge posušile! Tvoje in vsega drevja na
zemlji. Vsako drevo naj ostane, kjer je, in tako bodi za vekomaj,
dokler se ne posuši in zamre!

Bog oče je bil nekje blizu. Slišal je tarnanje uboge matere in
dejal:

— Naj se zgodi tako!

Od tistega dne poganja drevje korenine v zemljo in je pri-
kovano vedno na isti kraj.

(Iz bolgarščine Tone Potokar)

Kogej Jože

Zavojček tobaka

(Nadaljevanje)

V soboto ga je mati poslala v trg po petrolej, sol in olje.

»In Danček naj gre tudi s teboj!« je rekla.

Drugače je bil Jožek vedno vesel, če je šel Danček z njim. Celo vabil ga je s sabo. Če sta bila dva, je bila pot v trg mnogo bolj kratkočasna. Toda to pot je nameraval Jožek prodati jajčka in bilo bi gotovo boljše, če bi šel sam v trg.

Ampak Dančka se ni mogel znebiti. Če bi ga ne hotel vzeti s seboj, bi se to zdelo materi zelo čudno. »Kako to, da ga ne maraš s seboj, ko si ga drugače vedno vzel?« bi vprašala.

Tako sta šla skupaj v trg.

Druge dni je Jožek vedno stekel za njim in se delal, kot da mu zelo težko sledi in da ga komaj, komaj lovi. Ali pa se je nalašč spodrsnil in padel, kolikor je bil dolg in širok, ravno takrat, ko bi ga lahko vlovil. Danček se je ob takih prilikah tako prisrčno smejal, da je komaj tekel dalje.

Danes pa Jožek ni tekel za Dančkom. Bal se je za jajčka v nahrbtniku. Lahko se mu razbijejo — kaj bo pa potem...

»Joza, me vlovis, me vlovis...?!« ga je Danček že ves čas izzival. In Jožek se je spozabil. Pozabil je trenutek na jajčka in stekel za bratcem, dokler ga ni vlovil.

»Na, žaba mala, zdaj te pa imam,« je vzkliknil in ga dvignil, objemajoč ga z roko čez pas, v zrak. »Kaj bi naredil s teboj...? Žabam te bom dal!«

Nesel ga je nekaj korakov proti potočku, ki je ves čas tekel ob poti v dolini. Danček je brcal z vsemi štirimi in se branil.

»Če boš priden, te ne bom dal.«

»Bom,« mu je obljubil Danček, takoj ko ga je spustil pa je spet začel: »Joza, me vlovis, me vlovis?!«

»Saj sem te že.«

»Tisto ne velja. Taklat sem se ti sam pustil vloviti.«

»O, ti žaba, ti!« mu je hotel reči Jožek. Pa mu je beseda zastala. Zazdelo se mu je, da mu je nekaj mokrega, debelega kanilo na nogo. Zaslutil je, da nekaj v nahrbtniku ne more biti v redu in ga je vzel z ramen. Takoj je opazil, da je nahrbtnik moker.

Danček je bil le nekaj korakov pred njim. Pravkar se je obrnil in pogledal, kaj je z Jožekom, da ne leti za njim in da nič ne govori.

Tedaj mu je Jožek rekel: »Teci Danček, do tistega grmovja, bom videl, če te bom vlovil.« Hotel ga je s tem odpraviti, da bi lahko sam brez skrbi pregledal, kaj se je zgodilo.

Toda Danček kot nalašč ni hotel naglo skočiti. Le oklevaje je stekel proti gozdu, kot bi slutil, da ima Jožek nekaj takšnega, kar bi on ne smel videti.

Jožek je med tem hitro razvezal nahrbtnik. Škrnicelj v njem je bil ves moker. Stresel je kumno in jajčka lepo previdno v travo, da bi se mu spet katero ne razbilo.

Kaj mu je le bilo, da je stekel za Dančkom? Zdaj pa imal! Tri jajčka so se mu razbila. Tretje je bilo sicer samo počeno, toda prodati ga gotovo ne bo mogel. Samo tri so še ostala cela. Toda

bila so vsa umazana in mokra od razbitih jajčk. Naglo jih je obrisal v travi, kajti Danček se je obrnil in gledal, kaj Jožek dela, da ga ni za njim. Naglo je prekril vse z nahrbtnikom, toda Danček je že videl zakaj gre in je vprašal na pol začudeno: »Kaj si jajčke razbil?«

»Samo eno,« je odvrnil Jožek in da Danček ne bi prišel bliže, ga je poslal po palico, da bosta ribice lovila.

Ko je stekel ponjo, je zagnal Jožek razmočeno kumino in razbita jajčka v potok, cela jajčka pa je skrbno spravil. Dve je dal v hlačni žep, med njiju pa cunjico, ki mu je služila za robček. Prave robčke je namreč vse zgubil, zato mu je mati dajala kar cunje. »Teh vsaj ni škoda, če jih zgubi,« je rekla. Tretjo jajčko pa je dal v žep nahrbtnika. V nahrbtnik sam je ni hotel dati, ker bi jo obe steklenici lahko razbili. Nato je začel premišljati, kako bi naredil, da ne bi šel Danček z njim v trgovino in da ne bi videl, ko bo prodal jajčke.

Nekaj mu bo treba pokazati, pa ne bo šel. Toda kaj naj mu pokaže, da bi Dančka zanimalo in da bi res počakal pred trgovino? Da ne bi na vsem lepem pricapkal za njim, ko bi ravno prodajal in morda še prav neumno vprašal: »Joza, kje si vzel jajčke?«

Trgovec mu da navadno kakšen sladkorček in radi tega je še posebno možno, da bo Danček prišel za njim. Kaj naj stori? Počasi je v mislih pripravil tale načrt.

Pred trgovino teče majhen potoček. Pokazal mu bo ribice v njem in mu rekel, naj nekaj časa gleda v vodo in priplavala bo velika, velika riba, kakršne še ni videl. In če bo lepo pridno čakal, mu bo Jožek prinesel dosti sladkorčkov in ne samo enega, kot mu ga da trgovec.

Danček bo na to gotovo pristal, Jožek pa bo medtem lepo prodal jajčka. Sladkorčkov mu seveda ne bo mogel kupiti. Zato se bosta pa potem podila proti domu, da se bo Danček ves raztresel in prav gotovo pozabil na razbito jajčko in na obljubljene sladkorčke in ne bo doma ničesar povedal.

V trgovini je bil samo en kupec, nek sosed, ki so mu pravili Anžel. Stanoval je na drugi strani gozda in Jožek ga je že večkrat videl iti mimo hiše njegove stare mame. Zato je tudi vedel, kako mu pravijo.

Sosed je kupoval tobak. Tobak za pipo, ki jo je tudi zdaj v trgovini vlekel, tako da je vsa trgovina smrdela po tobaku.

Jožku je bilo nerodno, da bi prodajal jajčka pred tem sosedom, zato je najprej vzel iz nahrbtnika obe steklenici in zahteval vse, kar mu je mama naročila.

Trgovec mu je vse to pripravil in je začel pisati na škrnicelj soli račun. Jožek pa je gledal postrani na soseda, ki se kar ni hotel zganiti iz trgovine. Mirno je kadil v svojem kotu pipo in brezбриžno gledal skozi odprta vrata trgovine. Tako je Jožek moral prodajati jajčka v prisotnosti soseda.

Trgovec je vsako jajčko posebej pregledal in mu plačal za vsako po 60 par. To je zneslo skupaj en dinar in 80 par. Trgovec pa mu je izplačal cela dva dinarja. »Naj ti bo,« je rekel, »ker si priden.« Med tem je tudi sosed odšel. »Delo me še čaka,« je rekel in stopil na cesto.

Jožek je dobil dva dinarja. Toliko denarja! Že dolgo ni imel toliko lastnega denarja. In dobil jih je za jajčka. Tako važen dogodek, na katerega se je toliko časa pripravljaj, se je izvršil. Izvršil se je in nič nenavadnega ni bilo v tem. On je dal jajčka, trgovec jih je pregledal in plačal. Nič ni vprašal čigava jajčka prodaja, kot se je sprva bal. Sicer bi mu rekel, da prodaja za staro mamo, toda vzlic temu se je bal.

Dva dinarja je dobil za jajčka. Zdaj so prav za prav jajčka zelo poceni. Še dve bo moral najti in prodati in imel bo dovolj denarja za kolo. Če ne bi bil tako neroden in ne bi onih treh jajčk medpotoma razbil, bi imel zdaj že dovolj denarja za zavitek tobaka. Seveda bi imel dovolj.

Takoj, ko je stopil Jožek iz trgovine, ga je iz tega premišljanja zdramil Dančkov jok. Videl je: Danček mu prihaja jokaje nasproti. Pohitel je k njemu.

»Kaj je Danček, zakaj jokaš?

Danček je počasi izjecljal: »Nagnali so me . . . da me bodo ustlelili kot vlabca . . . so lekli . . .«

Jožek ga je tolažil: »Nič ne jokaj, Danček... Fantje so grdi, veš... Ko bova velika, jim bova že pokazala... Tako jih bova, tako,« je pokazal Jožek, kot bi nekoga močno tresel. »Le nič ne jokaj... Ko bova midva tako velika kot so oni, potem ne bova streljala vrabce. Midva bova šla kam daleč na leveke, tigre in slone... Kajne, Danček?«

Danček se je že precej pomiril in da bi ga Jožek spravil čimprej v dobro voljo, si ga je naložil na rame in tekel z njim, tako da se je Danček od samega ugodja kmalu začel smejati in mahati nad njegovo glavo: »Hijo-ho«. Najbrž je med tem mahanjem spoznal, da bi bilo lepše, če bi z bičem mahal in je začel: »Joza, bic, Joza bic...«

Jožek mu je kar spotoma odtrgal palico in privezal za njen tanjši konec vrvico, ki je imel vedno kaj v žepu. Nekajkrat je poskusil s tem bičem počiti in ko je res malo zaprasketal, ga je dal Dančku. In Danček je zdaj z bičem v roki še bolj podil svojega konjička. Konjiček Jože pa je dirjal veselo, saj je tako Danček vedno pozabljal na vse nevšečnosti, ki so se prej zgodile.

Toda, ko sta pridirjala domov se je Dančku vendarle zdelo najvažnejše to, da je Jožek jajčko razbil. Najbrže je bil to zanj vzlic vsemu največji dogodek na vsej poti v trg in iz trga. Zato ga je tudi povedal. Rekel je: »Mama, Joza pa je jajčko lazbil.«

Da bi Danček še kaj podrobneje ne povedal, je Jožek takoj izpopolnil: »Da... en fant je prišel v trgovino prodajat jajca, pa je bilo eno smrdljivo...«

Ker je Danček medtem že hitel mami razlagat, da je videl fante, ki so vrabčke streljali, ni slišal, kako se je Jožek zlagal in tako se je vsa stvar lepo poravnala. Nato je vzel v roke šolsko knjigo in sedel v kot, da bi se učil.

»No, ti si se pa danes prvič sam spomnil na šolo,« je rekel z nekakim posebnim zadovoljstvom oče. In res je bil lahko zadovoljen, saj še kaj podobnega ni doživel. To je bil prav tak dogodek, kot če bi začele nenadoma reke teči navzgor.

Takoj zatem je naglo stopila v sobo mati, ki je malo prej šla v kuhinjo lupit krompir za večerjo. »Čigava jajca si pa ti danes prodajal?« se je obrnila v kot na Jožeka.

Jožek je že po glasu spoznal, da je prišlo vse na dan.

Mimo okna je v istem trenutku videl iti soseda, ki je bil v trgovini, ko je Jožek prodajal jajca. Oče je naglo odšel v vežo, kjer sta zbegana stala stric Karel in teta Julka. Takoj nato se je vrnil s prvo palico, ki mu je prišla pod roko. Jožek se je hotel skriti, toda mati ga je obdržala. Začela sta udrihati po njem. »Kaj, zdaj boš še

krasti začel?« Jožek sprva pod udarci sploh ni zajokal, toda ko je začelo vedno bolj padati po njem, je začel vpiti. Odnekod je prihitela stara mama in ga začela braniti. »Ubili ga boste!«

»Saj ne bom nikdar več,« je tulil in obljuboval Jožek, obračajoč se s svojimi obljubami zdaj na očeta, zdaj na mater, medtem ko so padali udarci po njem.

»Kolikokrat si že obljubil, da se boš poboljšal, pa si vedno večji nepridiprav. Kaj bo s teboj, ha? Tat boš, in nazadnje te bodo na vislice gnali in obesili.«

Zdaj je začel jokati tudi Danček. Smilil se mu je bratec, ko so ga tako topli.

»Kaj bomo naredili s tem fantom?« je vsa obupana vprašala mati in ga spustila. »Nekam ga bomo dali, kjer bo vedno pod nadzorstvom. Tam boš videl, kaj je življenje! Le počakaj!«

»Za pastirja boš šel!« je odločil ostro oče.

Jožek je tuleč zbežal na skedenj. Zaril se je v seno in jokal, jokal. Le počasi se je pomiril in nehal jokati. Topo, brez vseh misli se je zagledal v droben prah, ki je plaval v ozkih pramenih sončnih žarkov, ki so se kradli skozi špranje v skedenj.

(Konec)

O potopu

Laponska pravljica

(Po pripovedovanju laponske deklice Nej Alander, zapisal V. Valek)

Zgodilo se je to že davno, davno. Od tega je že tako dolgo, da se tistih dob nihče z Laponskega ne spominja, tudi ne najstarejše babice, ki že ne morejo več delati in ki samo pred svojimi hišami sede in vlečejo dolge pipe. Tudi njihove babice se niso spominjale onih davnih časov. Bilo je to tedaj, ko je bilo na Laponskem, v veliki in ravni deželi visoko na severu, vsako leto krasno poletje, ko je tudi tam sonce vsak dan stalo na modrem nebu, ko so tudi v tej zemlji vsako pomlad cvetela drevesa in se odevala v bele in rožnate cvetove. Toda ljudje niso znali ceniti take krasote, da, niti vedeli niso, da jih imajo. Bili so razvajeni, opustili so delo, zakaj vsega so imeli v preobilici brez dela: sadje na drevesih, žito na polju, med v ulnjakih, divjačino v gozdovih in ribe v potokih. Vsega je bilo toliko, da jim je preostajalo. Kašče so bile polne, žito je ostalo na polju, kajti ljudje niso hoteli več žeti. Vsega so

imeli zadosti in ljudje so govorili: »Zakaj bi delali, ko skrbi za nas Mati Priroda v bogati meri?« In niso delali, samo lenarili so.

Na obrežju sta živela dva otroka. Dečku je bilo ime Ulo, deklici pa Ajno. Obema so roditelji že davno pomrli in otroka sta bila sama na svetu. Ulo je vsak dan lovil ribe, Ajno je delala na polju, ki ga je podedovala po starših. Vsi ljudje iz vasi so se jima smejali in kričali na nju: »Bedaka, zakaj delata na polju, kaj ne vidita, da skrbi za vaju Mati Priroda tako, da imata vsega zadosti? Nas poglejta! Ne delamo in imamo vendar vsega na pretek!« Otroka se za take besede nista brigala. Vsak večer sta hodila po končanem delu počivat na visoko skalo, ki je vsa črna štrlela iz

morja navpik v nebo. Gledala sta, kako se sonce rdeči in zahaja za ognjeno morje. »Ne smeš biti žalostna, Ajna,« je govoril Ulo, »če se nama posmehujejo ljudje. Ko bom velik, te vzamem za ženo in dobro bo nama. Imela bova veliko polje, velik kos gozda, imela bova krasno hišo

na skali, svoje lastno jezero polno rib, imela bova veliko čredo jelenov in vse, kar si le moreš misliti.«

In komaj je zjutraj pokukalo sonce izza gor, sta že šla veselo na delo in se nista zmenila prav nič za posmeh ljudi. Nekoč pa, ko sta ravno sedela na svoji skali, se je skala v svojih temeljih zmajala in iz notranjosti se je zaslišal tajinstven glas: »Vidva, edina dobra človeka pod soncem, bosta vladala svetu. Bodita delavna in pogumna! Bodita odločna in ne bojta se! Vladala bosta svetu!« Otroka sta se prestrašila. Pa še prej preden sta se zavedla, se je skala zopet zamajala in glas je utihnil. V tistem trenutku se je vsa zemlja potresla, zagrmelo je in počilo, nenadno se je začelo na nebu bliskati in iz črnih oblakov je začelo liti kakor iz škafe. Ko je drugič udarila strela, se je skala razpočila ravno med otrokoma tako široko, da nista mogla več drug k drugemu. Zamahnila sta z rokami v pozdrav in zbežala sta vsak v svojo smer. Kakor po čudežu pa sta bili poti, po katerih sta tekla, popolnoma suhi, čeprav je okoli in okoli deževalo curkoma. Blisk je udarjal na

blisk, grmelo je bolj in bolj, zemlja se je tresla. Huda ura je lomila drevje, ga ruvala s koreninami in ga podirala s hruščem. Gozd je jokal.

Ulo je ves upehan in prestrašen pritekel v gost gozd na visoki gori. Ustavil se je, da bi se odpočil. Nenadoma je zaslišal iz gozda prav tisti glas, ki je na skali govoril njemu in Ajni: »Ulo, ni ti treba dalje hoditi. Ostani v tem gozdu tako dolgo, dokler ne upadejo vode!« Komaj se je dečko malo ozrl okoli sebe, že je zagledal jamo, pripravno za počitek. Šel je v njo. Postlana je bila z mehkim mahom in z dišečim gozdnim senom. Komaj se je vlegel, je že trdno zaspal. Bog ve, kako dolgo je spal, ko je začutil na obrazu toplo sapo. Prebudil se je in skoraj da je od strahu zakričal. Nad seboj je zagledal velikansko medvedovo glavo. »Sedaj sem pa prišel v pošteno kašo,« si je mislil Ulo. Toda sivi medved ga je nagovoril s človeškim glasom: »Ne boj se me, Ulo, ne storim ti nič žalega. Samo zato diham v tebe, da bi te, sirota, ne zeblo! Vesel sem, da si me v mojem samotnem brlogu obiskal. Saj mi že tu skoraj ni bilo več obstanka. Ne spominjam se, kdaj sem zadnji-krat videl živega človeka! Sedaj pa kar tak prijeten obisk! Tam zunaj je pasje vreme, kaj? Menda se ženijo vrage. Še medvedu se ne ljubi iti v takem ven. Toda kaj se hoče, pojdem vseeno, da poiščem kaj za pod zobe. Medtem pa ti tukaj lepo zakuri, tamle v kotu so drva in kresilo.« In medved je odšel, da poišče hrane.

Čez nekaj časa je zaplapolal v brlogu prijeten ogenj, in ko je bilo že lepo gorko, se je vrnil medved. Toda ni prišel sam. S seboj je prignal veliko košuto, rekoč: »Glej, Ulo, pripeljal sem ti kravo, ki nama bo dala mleka. Tukaj pa sem prinesel par satov medu in nekaj jajec. Galebi so jih znesli na skali nad morjem. Sedaj ne umreva od lakote.« Otresel se je, otrkal je blatne tace in se vsedel kraj ognja...

Ulo je rasel ob medvedovi hrani in v brlogu kakor hrast. Ko se je čutil dosti močnega, je začel postavljati hišo, kajti brlog je bil zanj in za medveda že premajhen. In sivi medved, neroda, ki ne bi mogel prestopiti praga nove hiše, se ni hotel z Ulom več boriti. Vsakokrat je moral sramotno oditi, vsakokrat ga je Ulo z enim samim prijemom krepko položil na hrbet. »Seveda, takšnega velikana sem si vzgojil,« je tožil medved, »zasuče in vrže medveda kot vrečo moke, da pokajo kosti.«

Ulo pa se je le smehljaj in ruval velika debla s koreninami vred, da je lahko delal hišo.

»Zakaj pa rabiš tako veliko hišo?« je godrnjal medved. Saj bo v njej prostora za celo družino velikanov.«

Ulo pa je delal dalje in molčal. Tedaj že dolgo ni več deževalo, vsa pokrajina pa je bila globoko v vodi. Samo tu pa tam je kukal iz vode mali otoček, vrh gore. Včasih je sedel Ulo z medvedom na bregu neskončnega jezera in mu pripovedoval o mali Ajni.

»Ko vode upadejo, jo bom šel iskat!«

In kaj se je zgodilo z Ajno? Njena usoda je bila podobna usodi, ki je doletela Ula. Daleč proč od skale, kjer sta se ločila, je našla jamo, v kateri je prebivala siva medvedica. Postali sta prijateljici in mnogo sta si imeli povedati. Ajna je pripovedovala medvedici o Ulu, medvedica pa je brez prestanka mislila na sivega medveda, ki se ji je v onem velikem deževju izgubil.

»Ojej, ojej,« je vzdihovala medvedica, »pa tak lep dečko je bil, ta moj sivi medved! Kje je storil konec? Vedno sem mu pridigovala: 'Poslušaj, ne hodi nikamor daleč od tod, zgubiš se v gozdu, in kje naj te potem, medved, iščem?' Toda on ne in ne. Sedaj pa ima! Ampak počakaj, ko prideva zopet skupaj! Tedaj te namlatim!« Po vsakem takem razgovoru pa je zmerom reveža pomilovala in vse mu je v duhu odpustila, kajti imela ga je rada.

Ajna je pri medvedici rastla kakor vrba. Postala je močna in cvetoča, da je imela siva medvedica z njo silno veselje. Iz jelenjih in tjuljenjih kož je šivala obleke, rokavice in krasne čepice. Pripravila jih je za Ula, ko se bosta zopet srečala. Zaupala je glasu, ki jima je obljubil, da bosta vladala nad svetom in zato je verovala, da jo bo Ulo zopet našel.

Nekega jutra je zbudil medved z velikim krikom Ula: »Hola, vstani hitro, vode padajo! Pojdi gledat, kako se prikazujejo gore in doline! Pojdeva za Ajno in za sivo medvedico! Silno sem že radoveden, kako se dekletoma godi.« In ker se je bližala zima, je začel Ulo delati sani. Zopet je ruval mlade borovce s koreninami, vezal z gožvami in v kratkem času so bile sani gotove in sivi medved in košuta se jih nista mogla nagledati, tako so bile lepe. Obložili so jih še s kožami tjuljna in čakali snega. Ni dolgo trajalo in nekega jutra so se zbudili v snegu in vsa dežela je bila pokrita z debelo snežno odejo.

»Lahko bi torej šli,« je mrmral medved.

»In kdo bo vlekel sani?« je ves v skrbeh vprašal Ulo.

»Ne skrbi, dečko,« ga je pomirila košuta. »Vem, da si dober gospodar, zato sem sklicala vse jelenje družine v okolici. Šli bomo s teboj, da bomo tebi in tvoji gospodinji služili. Zapregel nas boš in nas poganjal tja, kjer boš hotel gospodariti.«

Ulo in sivi medved sta se razveselila in se pripravila na pot. Medved je naložil v sani mnogo satov medu in mnogo galebjih

jajec, da bi na poti ne stradala. Ulo pa je naložil vanje kože tjuljnov, bobrov, volkov in vider in potem sta čakala, da prižene košuta jelene in njihove družine. Tedaj je nastal v gozdu tak šum in ropot, kakor da se ves gozd podira, slišal se je krik in vik in beket, da je sivi medved od strahu pobledel.

»Kkkaj ssse gggodi?« je prestrašeno jecljal.

In na svoje veliko začudenje je tedaj videl košuto, kako gre naprej in za njo vsi njeni znanci. Ljudje božji, kaj takega še nikoli niste videli, kar je košuta pripeljala! Ves gozd je bil črn samih jelenov. Za njo so šli mladi jelenčki z rogovi kot klinčki velikimi, šli so starši, ki so imeli rogova kot razraščene veje starega hrasta, klepali so z njimi, poskakovali od veselja, skratka, veselili so se, ker bodo šli z Uloom na nove, lepše pašnike, kjer je toliko jelenjega mahu, da ga ne bodo niti v enem letu popasli.

»To ste pa res pridni, dečki,« pravi medved, ko se je od prestanega strahu zopet opomogel, »takole bo naša pot dosti bolj vesela. Treba je zapreči in sesti!« je ukazoval kot kak gospodar.

Zapreči pa je bila velika težava. Vsi jeleni so pritiskali na sani, vsak jih je hotel vleči.

»Kaj pa vendar mislite, dečki!« je kričal medved. »Ali je mar to kak red? Zakaj se pa tako gnetete? Vsi boste prišli na vrsto, le nikar se ne prerivajte!«

Končno je bilo deset najmočnejših jelenov zapreženih in Ulo in medved sta se vsedla v sani.

»Moj Bog, to je veselje!« si je mislil medved, ki se je prvič peljal na saneh. »Takole bi se rad vozil vse življenje! Aj, to bo siva medvedica gledala! Kar oči ji bodo izstopile, ko me zagleda, kako sedim v saneh kot kak kralj. Udarila bo s šapami, ko me bo v daljavi zapazila: »Poglejte, pogledajte no mojega medveda, kako se

drži na saneh kot kak bojar!« In od ušesa do ušesa se je široko režal, ko so jeleni napeli vratove in zleteli s sanmi kot veter. Od časa do časa je obrnil glavo nazaj in pomežiknil na nepregledno čredo jelenov, ki so jo ubirali za sanmi. »To je krasota! To je krasota!« je vzdihal ves blažen in pihal goste oblake pare v mrzli zrak.

Ajna in siva medvedica stojita na parobku gozda na visoki gori in upirata poglede v daljavo. Čakata na Ula in na sivega medveda. Vsak dan hodita na parobek, vsak dan čakata. Kar ji medvedica položi široko šapo na ramo in zakliče:

»Poglej, Ajna, tamle med onimi griči! Ali ničesar ne vidiš?«

Ajna si zastre oči pred soncem, gleda, obraz se ji razjasni:

»Da, da, oni so, oni so! Pojdiva jim naproti!«

In zdirjala je po bregu v dolino. Seveda, medvedica! Tudi ta je hotela za njo, pa ji je spodrsnilo, da je padla in potem se je kot klopčič valila v dolino, zdaj čez glavo, zdaj čez boke, pa ni nič jokala. Saj gre tudi njen sivi možiček! In že ga tudi vidi. Vsa je zaripla od sreče in ponosa. »Poglejte ga,« si misli, »sedi kot nekak velik gospod, ves zavrit v kožuhe, no, no, no, da le ne bi počil od napuha!« Tedaj pa že skoči Ulo raz sani, objame Ajno, pa tudi sivi medved se vali, da objame svojo medvedico.

Ves sprevod pa je odšel dalje k morju in se ustavil v prekrasnem fjordu, kjer je postavil Ulo novo hišo zase in za svojo ženo Ajno. Medved in medvedica sta se preselila v novo jamo, jeleni in njihove družine pa so se razvrstili v novem taborišču v okoliških gozdovih.

Čez nekaj let je stalo okoli Ulove hiše že mnogo drugih hiš, kajti v edino hišo bi ne šli vsi otroci, kolikor sta jih imela Ulo in Ajna: Neja, Avra, Joni, Aslak, Mavrit, Olo, Ulo, Lina in še koliko drugih. Stari Ulo je komaj sproti vrezaval njihova imena v lesene stene svoje hiše.

(Iz češčine Albin Lajović)

Pregovori in reki

ŠVEDSKI:

Hvali dan šele ob sončnem zatonu.

Kakor boš v gozd klical, tako ti bo odgovarjal.

Blag odgovor jezo ohladi.

Bolje molčati, kakor opravljati.

Čim počasneje greš, delj dospeš.

Kdor se smehlja, ta iz svoje krste žeblje puli.

O kultu in legendarnosti svetega Save

I.

Zgodovinski lik svetega Save je vklesan v zgodovino našega bratskega srbskega naroda tako močno kakor vklešejo sonce in neurja raze v živo skalo.

Njegovo življenjsko delo je temeljni kamen razvoja srbske kulture, narodne zavesti, borbenosti in vrednotenja svobode.

Njegov delokrog je bil zelo obširen na cerkvenem, prosvetnem, zunanjem in notranjem političnem polju ter je obsegal tudi popolnoma praktične plati vsakdanjosti. S svojim nesebičnim in rodoljubnim delom si ni postavil samo svetlega spomenika v zgodovinskih zapiskih, temveč tudi v narodnem ustnem izročilu. Narodova domišljija ga je ovila s svetniškim sijajem še za njegovega življenja in mu pripisala čudovite nadzemske moči. Pisana so njegova dobra dela. Narodova hvaležnost presega omejitve na čas njegovega plodnega in blagotvornega delovanja in je živa še danes v mestih in podeželju.

Spomin na svetega Savo je med srbskim narodom nevidna, toda živa vez, ki ga spaja v junaško, viteško pleme, vzgojeno ob narodni pesmi. Ni naroda, ki bi bil črpal vero v sebe, v svobodo — v narodnih pesmih kakor Srbi. Cela galerija slavnih junaških prednikov se vrsti v narodnih pesmih, med njimi pa sveti Sava kakor angel miru in blagoslavlja revne, neuke, preproste ljudi.

Lahko trdimo, da ni v zgodovini ne velikih ne malih narodov tako močne osebnosti kakor je sveti Sava in ki bi imela tak vpliv nad 700 let na usodo naroda.

II.

Srbi imajo mnogo pripovedk o sv. Savi v ustnem izročilu. Nekatere so zabeležene že v 13. stol. pri biografih (življenjepiscih), večina pa so poznejšega postanka in so objavljene šele koncem 19. in v začetku 20. stoletja. Prvi je zapisal pripovedke o sv. Savi Vuk Karadžić, a pravo zbiranje legend se je pričelo šele leta 1879. Od tedaj pa do danes je več takih zbirk in Pavle Sofrić je napisal studijo o legendarnem karakterju sv. Save.

Naš namen je v tem spisu, da se poglobimo v najvažnejše momente, ki naj nam upodobijo legendarno osebnost sv. Save.

1. *kult* (spoštovanje) sv. Save je bil zelo velik v stari srbski državi. Sv. Sava je bil prvi srbski arhiepiskop in organizator narodne pravoslavne cerkve, prvi srbski književnik, ustanovitelj mnogih samostanov (Hilandar, Žiča, Studenica in morda tudi Mileševo), ki so bili ves srednji vek glavna središča srbske kulture. Prenos njegovih smrtnih ostankov iz Trnova v Mileševo 1237. je bil povod glorifikaciji, a nekoliko kasneje pa je postal sv. Sava ne le dinastični in politični, temveč tudi kot narodni prosvetitelj osebnost, ki so jo opevale cerkvene in prosvetne pesmi. Zlasti se odlikuje Teodosijevo žitje sv. Save, ki je bilo prevedeno tudi v ruščino. Danes poznamo 19 srbskih in 15 ruskih prepisov življenjepisa sv. Save od Teodosija.

Slava sv. Save je prešla tudi meje Raške. V 14. stol. so celo muslimani oboževali sv. Savo. Več tujcev, ki so potovali skozi Mileševo, je zabeležilo, kako tudi muslimani spoštujejo mileševske menihe.

V Brankovićevem letopisu stoji, da je neki beg sporočil turški višji oblasti, kako Turki verujejo v sv. Savo in sprejemajo sveti krst. Baje zato je bilo sežgano telo sv. Save. Atanasije Džakon pa pripoveduje v svojem spisu o poži-

ganju srbskih samostanov v 17. stol., da so Turki sežgali telo sv. Save zato, ker je ozdravil na grobu sv. Save neki Turek. Še v 19. stol. so prinašali na mileševske razvaline bolnike. Ta kult pa traja še danes. Mnogi celo verujejo, da sv. Sava še danes živi kakor sv. Arhangel ali sv. Elija; pa še več, da je še danes na zemlji, le da ga mi ne vidimo.

Veliko spoštovanje, ki ga je bil deležen sv. Sava pri pravoslavnih Srbih, se pa ni omejilo samo na pravoslavne in muslimane, temveč so ga spoštovali tudi katoličani in med njimi tudi katoliški duhovniki. Spoštovanje sv. Save je bilo udomačeno zlasti v Dubrovniku in katoliški duhovniki so pisali o njegovem življenju kakor n. pr. Tomko Mrnavić ali pa ga slavili v pesmih kakor Andrija Kačić-Miošić, ki celo pravi:

»Rad čudesa kaludjera Save
slovinske ga vse države slave.«

2. Zanimivo je, da je bil kult sv. Save neenakomerno razširjen. Malo je cerkva posvečenih sv. Savi. Največ jih je v bokokotorski župniji in to šest.

Turško gospodstvo je po mestih zbrisalo spomin na sv. Savo, tem živahnjejši pa je bil v okolici samostanov.

Kult sv. Save je bil sistematično obnovljen v 18. stoletju. Tedaj je verjetno nastala tudi svetosavska himna »Uskliknimo s ljubavlju«.

Na zvonu velike šole (univerze) v Beogradu iz leta 1810. je lik sv. Save kot srbskega prosvetitelja. V Zemunu se že leta 1812. slavi sv. Sava kot šolski patron. V Srbiji pa je upeljana proslava sv. Save z naredbo kneza Miloša leta 1823., a z zakonom od 13. januarja 1848. je dan sv. Save obvezni šolski praznik.

Svetosavske proslave so se od tedaj širile tudi med Srbi v Avstriji in postale so nacionalne proslave. Seveda so tudi v tem času nastale nove legende o sv. Savi.

3. O *legendah* o sv. Savi je snov zelo pisana. O postanku legend lahko sklepamo, da imajo svoj začetek v življenjepisih, po katerih so menihi in duhovniki govorili narodu o sv. Savi. Torej, o življenju, čudežih in delovanju sv. Save so širili med ljudmi duhovniki oz. menihi. Neposredno so pa nastale legende o sežiganju njegovih posmrtnih ostankov. Moč sv. Save v legendah temelji dobesedno na besedah, da trdna vera v Boga prestavlja gore. Na postanek legend o sv. Savi imajo velik vpliv: Evangelij, krščanske legende in razni zgodovinski spisi.

Značilno je, da srečujemo v legendah o sv. Savi motive, ki jih imamo tudi v legendah o drugih svetnikih.

Taki motivi so: *čudodelni študenti* poleg samostanov in cerkva; *kupovanje sužnjev* (kar sega v predkrščansko dobo in se je smatralo za največjo krščansko dolžnost), *blagoslavljanje, kletev*. Poleg teh motivov so pa tudi taki, kjer se javlja ime sv. Save čisto slučajno in zamenjuje ime Boga in Kristusa. Lik sv. Save je v takih legendah brez vseh značilnih individualnih potez. Staropoganski je motiv o potovanju bogov. Tudi ta motiv srečujemo v naših legendah, in sicer potuje svetnik (v tem primeru sv. Sava) v družbi Krista.

Peter Toldo je že zdavnaj opozoril, da je soglasje med indijskimi pravljicami in krščanskimi legendami pri motivih, kakor n. pr. o vreči, ki se prazni; o kravi, ki daje nepretrgoma mleko; o človeku, ki polni vrče drugih z vsebino svojega vrča; o križu, s katerim se poveča kruh.

Sv. Sava ustvarja jezera podobno kakor je po sirski legendi Mohamed ustvaril Črno morje.

Nadalje so pogosti motivi, kako uči sv. Sava narod praktične stvari, kakor kisanje mleka, delanje oken, pletenje vrvi itd.

Delehej je opozoril, da se združuje v eni osebnosti vsa slavna preteklost in da se tako izoblikuje podoba junaka. Zlasti se proslavlja sv. Sava kot civilizator in zato je tudi on zaščitnik dveh obrtniških cehov.

Novejšega postanka so pesmi o sv. Savi, kjer je razviden vzgojni program mladine.

K zaključku naj omenim, da četudi niso legende o sv. Savi samonikle, t. j. da motivi niso nastali v samem srbskem narodu, temveč so nastale pod vplivom poganskih (indijskih, sirskih) in krščanskih legend z značilnim obeležjem srednjeveške miselnosti in književnosti, je kljub temu izklesan enoten lik sv. Save. To je kraljevski sin, ki je zapustil dvor in razkošje, se pomenihnil in daroval svoje življenje Bogu in narodu. V meniški halji potuje po srbski zemlji, blagoslavlja dobre in preklinja hudobne.

Osebnost sv. Save v legendah je preprosta kakor je bila preprosta ustvarjajoča duša naroda. Nikjer kraljevskega bleska, nikjer nadškofovskih časti — le menih, poosebljena skromnost in dobrot.

In ta legendarni svetnik je preromal s svojim narodom dobo joka in gorja in je zasvetil leta 1918. kot vzhajajoče sonce v novi svobodi — v zarjah vidovdanskih mlade Jugoslavije.

Jože Karlovšek

Skrivnosti ornamentike

V ornamentiki (nauku o okrasju), posebno ljudski, nahajamo dostikrat zanimive in obilne motive (zamisli), o katerih ne vemo, odkod so in kaj naj prav za prav pomenijo. Toda ne samo to, temveč sestavljeni so tako zapleteno, da jih včasih še večak s težavo doume in spretna roka komaj prireše. In vendar so ti motivi pogosto delo nešolanih, preprostih ljudi ali ljudskih umetnikov. Kako je reševati pravilno in ustrezno takšne uganke, naj pokaže nekoliko naslednjih značilnih motivov, v katerih bomo poskusili izslediti njihov izvor in priti do njihovega jedra.

Središčna cvetka. Na sliki 1. je motiv i nekakšna cvetka ali rozeta, posneta po starih belih vezeninah naših babic. Ko bi bili mi rastline, bi se nam zdela cvetka zgolj spaka, zmaj ali nestvor, ki ima po sanjarsko sestavljene člene raznovrstnih rastlin in različnih izmišljenih motivov. Cvetko tvori v sredi zvezdasto kolo z vejico, na vrhu jo krasita dve spirali, okoli in okoli pa jo obdajajo pikice.

Znano je, da so krasili naši predniki predmete tako, da so posnemali okraske po starejših vzorcih in okrašenih rečeh. Vendar pa so nove okraske odnosno motive zmeraj kolikor toliko izpreminjali, izpopolnjevali ter prilagojevali novemu predmetu in sodobnemu pojmovanju. Tako moremo na tej podstavi zasledovati ves razvoj motiva od najnovejšega posnetka mimo vedno starejših posnetkov tja do prvotnega izvora.

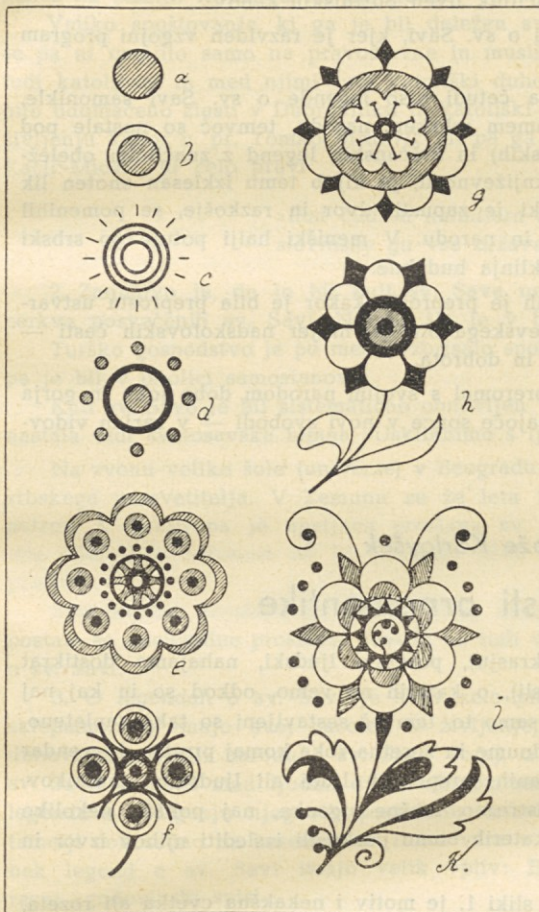
Pri motivih i, h in g opazimo, da postaja cvetka čedalje enostavnejša, dokler jo ne pretvori pet krogov v geometrično oblikovano cvetko, ki jo kaže motiv f ter je posneta po starem okrašenem rokopisu iz samostana v Bistri pri

Vrhniki iz leta 1347. Motiv e je inačica geometrične cvetke, sestavljene iz več krogov in polkrogov, na kakršno naletimo na vezeninah in aplikacijah (našitkih).

Od poslednjih motivov dalje nazaj v zgodovino nahajamo na primer okrogle motive, ki sestojijo iz samo večjega kroga, okrašenega z manjšimi členi. Raziskovalci zgodovine so ugotovi-

li, da so s podobnimi motivi ljudje starega veka simbolično upodabljali nebesno ozvezdje. Na motivu d, ki izvira iz egiptčanske ornametike, predstavljajo: veliki krog nebesni svod, srednji krog sonce, a ostali manjši zunanji krogi zvezde ali planete. V starem veku in tudi še pozneje so častili nekateri narodi po božje sonce, luno, nebo ipd. Omenjeni egiptčanski motiv je veljal takratnim narodom za znak nebesnega božanstva ter jim je polagoma postajal spricho pogostnega uporabljanja tudi krasilno sredstvo, ki so ga ne le sami, marveč sčasoma še mnogi drugi narodi podajali v najrazličnejših inačicah.

Ne le na jugu in vzhodu nam znanega starega ozemlja, temveč tudi na severu in v srednji Evropi nahajamo simbol sončnega božanstva, izraženega s krožnimi motivi, in to celó že izza mlajše kamene dobe. Motiv c ima tri sredinske kroge, ki označujejo tri sončne poti. Zimsko ali najkrajšo tako pot predstavlja najmanjši krog, srednji krog označuje sončno

Slika 1.

pot, ko sta enako dolga noč in dan, največji krog pa pomeni najdaljšo ali poletno pot sonca. Zunanji krog obdajajo še kot ukras sončni žarki.

Motiv b predstavlja navaden okrogli motiv ali pa lahko tudi sončno ploščo z ukrasnim krogom, medtem ko podaja motiv a pač najpreprostejšo in najizvirnejšo obliko, t. j. kar krog, ki si ga je zamislil pračlovek naključno pri svojem delu. Zaradi lepe določene oblike je začel uporabljati človek krog za okrasek svojim izdelkom ali pa je poodčitoval z njim tudi božji znak — nebo ali sonce.

Po prednjem razmotrivanju prihajamo do tegale zaključka: Naša sedanja ukrasna in dekorativna cvetka — motiv i — se je razvijala bolj in bolj pestro in raznoliko iz čisto geometrične cvetke, le-tá pa spet iz prvotnega preprostega kroga — motiva a. Novejše cvetke se približujejo z listi in peclji čimdalje bolj

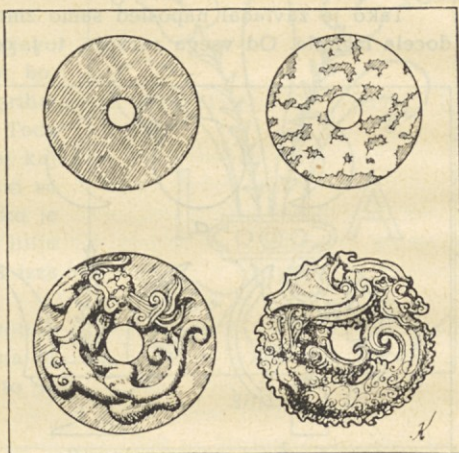
naravnejši rastlinski ornamentiki, a simbolični božanski pomen izgubljajo in postajajo z obilnimi členi slikovitejše. Nasprotno so pa cvetke, kakor hitro so starejše, vedno bolj geometrične in preprostejše ter predočujejo simbolično v poganskem verstvu pogostokrat božje sonce ali nebo.

Kitajski zmaj. Na Kitajskem časte še dandanes zmaja kot simbol boga in tudi kralja. Ornamentalno ga upodabljajo v najrazličnejših in najfantastičnejših oblikah. Zgodovina teh zmajev se dá zasledovati vobče do Kristusovega rojstva, ko so bili Kitajci in drugi Mongoli še večidel pastirji, t. j. nomadi, ki so se ukvarjali predvsem z živinorejo ter prehajali iz kraja v kraj. Njihovo domovje je bilo vsakokratno ozemlje, ki ga je obdajalo venomer eno in isto nebo od obzorja do obzorja. Zato je bilo njihovo glavno vzvišeno bitje »Pi«, po naše »Nebo«, ki so ga častili kakor boga.

Nebo so označevali ljudje simbolično z okroglo ploščo. Na tej plošči jim je luknja v sredini pomenila zvezo med zemeljskim in nebeškim življenjem. Na sliki 2. prikazuje levi zgornji krog znak »Neba«, čigar izvor sega vsaj v drugo tisočletje pred Kristusom. Najden je bil v Sibiriji. Na zgornjem desnem krogu pa vidimo, da so jeli ljudje pozneje že upodabljati na nebeškem znaku oblake tako, kakor so jih opazovali v naravi. Ta znak je iz okoli let 1100. do 250. pred Kristusovim rojstvom.

Nomadom so bile živali kar najdražja bitja ter so jih častili celó po božje, zakaj od njih so dobivali skoraj vse, kar so potrebovali za svoje vsakdanje življenje. Z mesom, mlekom in krvjo so se prehranjevali, volno, usnje in kožuhovino so uporabljali za obleko in šotore, iz kosti, rogov in rogovja pa so izdelovali različno orodje. Živali so poznali do najmanjših tenčin, prav tako vse njihovo dejanje in nehanje življenja. S tega vidika so jeli nomadi upodabljati živali najpoprej iz svoje bližine, in sicer najraznovrstneje na vseh uporabnih in lepotičnih predmetih. Šli so celó tako daleč, da so izgotavljali predmete, ki so jim dajali obliko naravnih ali pa izmišljenih živali. Toda živali so prilagojevali vselej obliki in smotru predmeta, čeprav so jih tako popačili, da so dobile njihove oblike nenaravne poteze.

To vse je dovedlo nomade do tega, da so si jeli sčasoma domišljati, da so tudi oblaki nekakšna nebesna živalska bitja, ki se premikajo, izpreminjajo in vladajo nad zemljo. Zato se je izcimila iz oblakov na božjem znaku »Nebu« fantastična žival — zmaj, ki ga kaže na sliki 2. spodnji levi krog ter je približno iz časa Kristusovega rojstva.

Slika 2.

Slika 3.

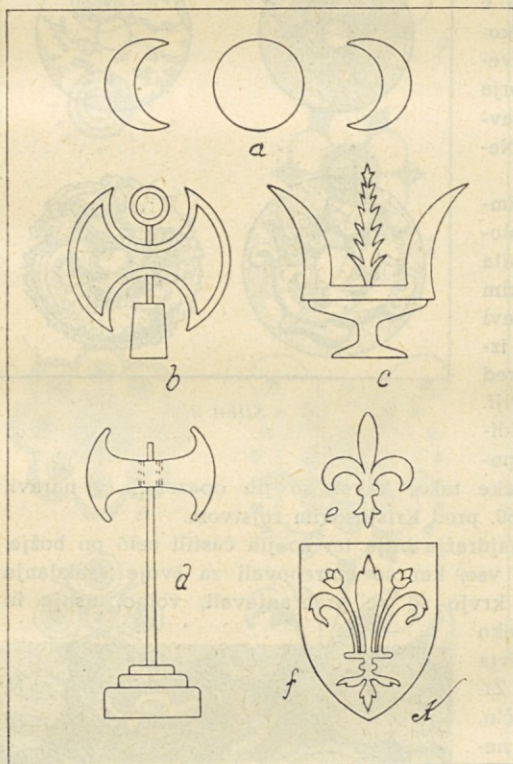
Poleg njega pa vidimo, kako je postajal zmaj bolj in bolj slikovitejši in večji, t. j. takšen, da je skoraj čisto popolnil okroglo ploščo, dasi je obris geometričnega lika pri tem popolnoma izginil. Ta zmaj izvira iz dvanajstega stoletja po Kristusu.

Naslednji posnemalec starega »Neba« kot okroglega zmaja je hotel skrženo zival osvoboditi prisiljene lege. Zavoljo tega ga je začel upodabljati prosto razgibano, a povrhu ga je obdajal često še z ukrasnimi oblaki, kakor se vidi na sliki 3.

Tako je zavladal naposled samo zmaj, sled po okrogli plošči »Neba« pa je docela izginila. Od vsega razvoja, t. j. od neba do zmaja, je ostal božji simbol,

ki mu je dalo pomen prvotno versko naravno čaščenje. S tega stališča izhajaje nimajo Kitajci in sosedni jim narodi zmaja za pošastno ali spačeno zver, ampak za versko ukrasno-umetniško umsko tvorbo. Zmaja so oblikovali in izpopolnjevali skozi tisočletja, dokler ni dospel do svojega sedanjega pisanega razcveta.

Heraldična lilija. Tako na starinskih grbih in starih obrtniških izdelkih kakor sploh v ornamentiki vidimo obilnokrat heraldično lilijo — motiv, ki sestoji vobče iz treh lističev, povezanih v obliki lilije. (Glej na 4. sliki motiva e in f.) Ne le pri nas, ampak tudi pri sosednih narodih opazamo v vseh časih uporabo tega motiva. Če zasledujemo razvoj heraldične lilije, zajdemo na pot, ki nas povede v prastaro, t. j. mlajšo kameno dobo, v kateri ugledamo ta motiv v njegovi najpreprostejši obliki, namreč kakor tri različne lune: prvi krajec, polno luno, zadnji krajec.

Slika 4.

V pradavnini se je pojavilo poljedelstvo v Evropi najpoprej na jugovzhodu, predvsem v srednjem in spodnjem Podonavju, in severno od Črnega morja. Kakor pa sta bila lovstvo in pozneje živinoreja bolj kultura in opravilo moških, tako moremo pripisovati začetek poljedelstva po vsej priliki ženskim rokam, ki so jele najprve nabirati razne divje sadeže in koristne rastline. Ljudem tistih dni je bila luna spričo faze ali svojih men (polna luna do mlaja in narobe) glavno božansko bitje, ki jim je predstavljalo boginjo življenja in smrti, razen tega pa jim poočitvalo večno življenje, povračanje preminulega, upanje itd.

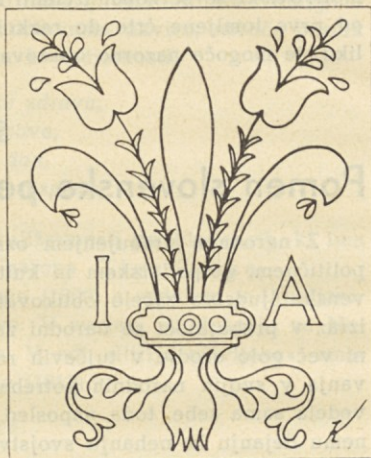
Ljudje so pričeli označevati luno z njenim vsebinskim pomenom najrazličneje. Tako prikazuje motiv b na sliki 4. okrašen motiv z egejske (predgrške) vaze, sestojek ob straneh iz zadnjega in prvega luninega krajca, v sredi pa iz

polne lune. Podstavek in vsi trije sestavni lunini deli so združeni ukrasno v celoto. Na isti sliki predstavlja motiv c nekakšno egejsko monštranco, ki ima nad podstavkom ob straneh dva roga (prvi in zadnji krajec lune), med katerima se vzpenja drevo večnega življenja, motiv d pa prav tako na podstavku lunina krajca, tvoreča s srednjim držalom vred na videz dvojno sekuro, ki so jo častila ljudstva po božje. Enako je tudi sidru, ki simbolično pomeni upanje, iskati praznvor v luninem motivu.

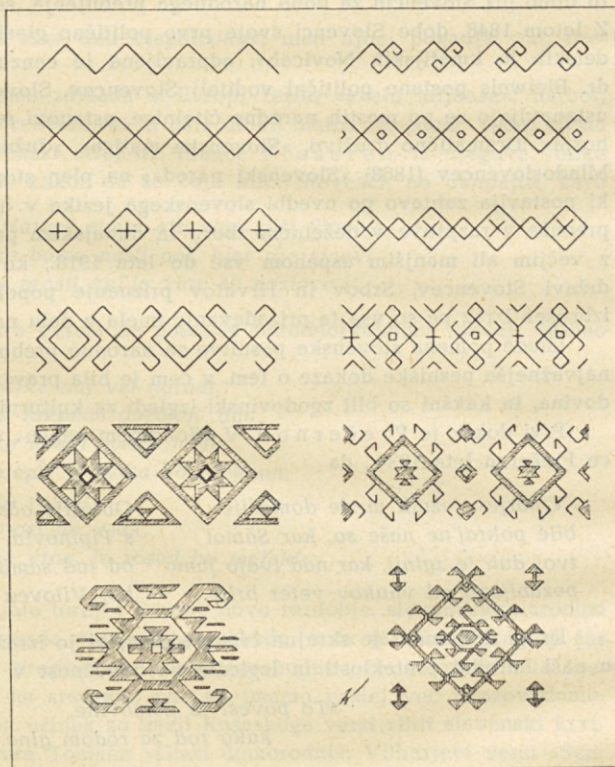
Ko je jela propadati in izgubljati veljavo prvotna naravna vera, je tudi luna kot božansko znamenje (simbol) bolj in bolj prihajala ob svoj nekdanji veliki pomen. Toda ljudje so zgolj iz navade še slej ko prej kaj radi risali in oblikovali lunine motive, ki so postajali čedalje bolj dekorativni. In tako je prišlo do povezanosti treh lun v obliki lilije (slika 4. e), kar se pogosto pojavlja že izza srednjega veka.

Kakor pri marsikaterih drugih prvotnih ukrasnih motivih, tako se je tudi lunina lilija razbohotila polagoma prav slikovito in členovito. Tri lune so bile izpremenjene v rastlinske lističe, med katerimi poganja steblo s popkom, ki se razcvete sčasoma v večjo cvetko. (Sliki 4. f in 5.) Ker se nahaja ta motiv pogosto na grbih, zato ga imenujemo heraldično ali grboslovno lilijo. (Slika 4. f.) Pestro razvita lilija na sliki 5. je posneta po kamnitnem portalu cerkve sv. Petra v Dvoru pri Polhovem Gradcu (iz leta 1548.). Naposled bodi še pripomnjeno, da so uporabljeni lunini motivi dostikrat tudi na starih jugoslovanskih bogomilskih nagrobnikih, zlasti v Srbiji in Bosni.

Ornamentalna želva. Na jugoslovanskih, zlasti pirotskih preprogah nahajamo zelo čestokrat vidnejši ukrasni motiv »želvo«.

Slika 5.

Slika 6.

(Slika 6. spodaj na levi.) Motiva se je oprijelo zategadelj ime želva, ker ji je nekako podoben. Vendar pa se nam razodene, da ni postal motiv, ako proučujemo njegov razvoj, iz posnemanja naravne oblike želve, temveč iz ukrasnih kvadratnih likov. A ti liki so se razvili iz posameznih preprostejših geometričnih motivov, ki so se zopet izcimili iz ukrasnih pasov in črt. Ves razvojni postopek od prve lomljene črte do razkošnega motiva želve in slikovitega kvadratnega lika, je mogoče nazorno opazovati in proučevati s pomočjo slike 6.

Stanko Janež

Pomen slovenske pesnitve za narodno prebujenje

Z narodnim prebujenjem označujemo prebujenje širokih narodnih plasti v političnem, gospodarskem in kulturnem pogledu, razumemo dobo, ko se je slovensko ljudstvo začelo oblikovati v narod. To novo stanje dobiva svoj viden izraz v prebujajoči se narodni zavesti, ki je dotedanjemu ljudstvu govorila, da ni več golo orodje v tujčevih rokah, temveč narod z vsemi pravicami odločevanja v svojih narodnih potrebah in zahtevah. Narodna duša se dolgo ni zavedela sama sebe, toda naposled je le prišel njen čas, ko je dala vsemu narodu dejanju in nehanju svojstven pečat.

Pri Slovencih pade doba narodnega prebujenja v leto 1848., v tako zvano »leto svobode narodov«, vendar pa ima svojo pripravo že preje. Da označujemo to dobo pri Slovencih za dobo narodnega prebujenja, so važni naslednji činitelji: Z letom 1848. dobe Slovenci svoje prvo politično glasilo v Bleiweisovih »Rokodelskih in kmetijskih Novicah«, odpravljen je cenzura, odpravljen je tlaka, dr. Bleiweis postane politični voditelj Slovencev. Slovenci dobe vrsto časnikov, ustanavljajo se po mestih narodne čitalnice, ustanovi se knjižna »Družba sv. Mohorja«, Dramatično društvo, »Slovenska matica«, »Južni Sokol«, politično glasilo Mladoslavencev (1868) »Slovenski narod«; na plan stopa slovensko meščanstvo, ki postavlja zahtevo po uvedbi slovenskega jezika v urade in v šole. Ta boj se prenaša v razprave v deželnem zboru in dunajskem parlamentu in se nadaljuje z večjim ali manjšim uspehom vse do leta 1918., ko dobe Slovenci v skupni državi Slovencev, Srbov in Hrvatov priznanje popolne enakopravnosti. Svoj izbrušen izraz pa so vsa ta prizadevanja imela v delu naših pesnikov in pisateljev.

Glede pomena slovenske pesnitve za narodno prebujenje naj opozorim na tri najvažnejše pesniške dokaze o tem, v čem je bila prav za prav vsa slovenska zgodovina, in kakšni so bili zgodovinski izgledi za kulturni napredek našega naroda.

Prvi dokaz je Prešernov. V »Sonetnem vencu« ugotavlja pesnik dr. France Prešeren leta 1834., da

*»Viharjev jeznih mrzle domačije
bilé pokraj'ne naše so, kar Sámol
tvoj duh je zginil, kar nad tvojo jamo
pozabljeno od vnukov veter brije.*

*Oblóžile očetov razprtije
s Pipinovim so jarmom sužno ramo;
od tod samo krvavi punt poznamo,
boj Vitovca in ropanje Turčije.«*

Drugi dokument je skrajna črnoglednost, ki jo izraža pesnik Simon Jenko o naši narodni preteklosti in izgledih za bodočnost v pesmi »Naša zgodovina«:

*»To povest je domovine,
kako rod za rodom gine.«*

V takšnih mračnih izgledih dobiva slovenska pesnitev za narodno prebujenje svoj poseben pomen. Ni čudno, da je naše ljudstvo v dobi fevdalizma kralja

Matjaža smatralo za svojega rešitelja. Narodna pesem veruje, da bo napočil dan, ko bo prišel kralj Matjaž s svojo vojsko ljudstvu na pomoč. Prav tako rešuje v narodni pesmi »Pegam in Lambergar« narodni junak Lambergar svoje ljudstvo pred nasiljem nemškega Pegama.

Po stoletjih narodnega suženjstva, ko je bilo naše ljudstvo še vse vklenjeno v tedanji fevdalni družbeni red, živeč v tujem državnem okviru, obrača pesnik Valentin Vodnik ljudstvu oči k zemlji in k podjetnosti:

*»Kranjc, tvoja zemlja je zdrava,
za pridne nje lega ta prava,
išče te sreča, um ti je dan,
našel jo bodeš, ak' nisi zaspan.«*

To je čas razsvetljenstva, doba preporoda književnosti pri Slovencih, ki ima svoj najvidnejši izraz v preporodnem krožku barona Žige Zoisa.

Z ustanovitvijo Napoleonove kraljevine Ilirije (1809) s sedežem v Ljubljani, dobi slovenski jezik v šoli nekoliko več veljave. V svojem navdušenju za Napoleona vidi Vodnik prihajanje novega časa. V odi »Ilirija oživiljena«, smatrajoč Slovence za daljne potomce Ilirov, vzklika (1812):

*»Napoleon reče:
Ilirija vstan'!
Vstaja, vzdihaj:
Kdo kliče na dan?«*

Med Slovence prihaja nov duh Napoleonov, med njimi poganja rod, pre-rojen, ves nov.

Po Napoleonovem padcu zavlada v Evropi režim »svete alijanse«, najbolj nazadnjaški absolutizem s cenzuro, ki ni dala dihati malim narodom. Tedaj začne ubirati temne akorde slovenski orfej dr. France Prešeren. Iz njegove velike pesnitve »Krst pri Savici«, kakor da se čuje klic: Slovenci, ne obupajte, kajti

*»Največ svetá otrokom sliši Slave,
tje bomo našli pot, kjer nje sinovi
si prosti vol'jo vero in postave.«*

Da je imela Prešernova pesem še poseben narodnoprobudni značaj, vidimo iz »Zdravljice«:

*»Žive naj vsi naródi,
ki hrepene dočakat' dan,
ko koder sonce hodi,
prepir iz svéta bo pregnan,
ko rojak
prost bo vsak,
ne vrag, le sosed bo mejak!«*

Z letom 1848. je prihajalo torej v Evropo novo razdobje, slovanskim narodom in tudi Slovencem se je resda obljubljala svoboda, a ta je bila še za lep čas spravljena v kletki. Take programske narodnoprobudne pesmi, kot je bila Prešernova, poslej sicer več ne srečamo, pač pa imamo poslej več izrazov domoljubne pesmi. Svoj poseben učinek so imeli Koseskega verzi »Biti slovenski krvi, bodi Slovincu ponos«, Lovra Tomana »Glasi domorodni«, Vilharjevi verzi »Sem slovenska deklica, Minka mi je ime«, »Slovenec sem, Slovenec sem, tako je mati d'jala, ko me je dete pestovala«.

Zavedati se moramo, da je bil to čas, ko sta bila vladni pritisk in germanizacija zdaj hujša, zdaj pa sta spet popuščala. Zato so imele takšne domoljubne pesniške manifestacije velik pomen. Pravo udarnost dobi to manifestiranje narodne pripadnosti v pesmi Simona Jenka:

*»Naprej zastava Slave,
na boj junaška kri
za blagor očetnjave
naj puška govori«*

v pesmi, ki ji je zložil napev Davorin Jenko in ki se še danes prepeva. Pesnik-mesija, oznanjajoč vsemu razklanemu človeštvu in svojemu narodu novo dobo bratske ljubezni sredi podivjane Evrope, je bil Josip Stritar. Njegova pesem oznanja vero, da bo prišla človeštvu rešitev samo od mehke, čuteče slovanske duše. »Mojemu narodu.« Kakor Stritar, tako stopa v ospredje kot pesnik-videc Simon Gregorčič. Njegova mehka, melodiozna pesem odkriva v pesnitvi »Soči« težke ritme novega časa: svetovna vojna bo prišla nad Evropo in mali slovenski narod bo postal plen tujcev.

Zmerom bolj uvidevajo Slovenci, da sami kot narod ne bodo prišli do končne osvoboditve. Zato se jim oči upirajo na jug k bratom Hrvatom, Srbom in Bolgarom in dalje k Rusom. Avstrijski Slovani začno čutiti med seboj usodno povezanost borbe. Panslavizem prihaja čedalje bolj do izraza, tako da grozi že z osveto. Seveda je ta osveta za sedaj vidna samo v kulturi:

*»Ljubezen in prosveta,
to naša bo osveta«*

vzklika Anton Aškerc, ki v ciklu pesmi »Za staro pravdo« obuja spomine na kmečke upore in na tragično smrt kmečkega voditelja Matije Gubca, ki v preroških besedah napoveduje, da bo njegov duh za veke živel v njegovem narodu. Narod je bil prebujen, a čakale so ga nove težave. Z majsko deklaracijo maja 1917 je še potrdil svojo težnjo po osvoboditvi. Tedaj se je pesnik O. Župančič zagledal »V zarje Vidove« in napisal pesem »Naša beseda«. V njej je dal globokega potrdila narodovi borbi za svobodo. Sence so izginile. Zasijala je luč svobode nam in naši besedi.

Griša Koritnik

Tiskarski škrat

*Muhast škrat je vstal med nami,
poln čarovnih je moči,
vse postavi vam na glavo,
dela, kar se njemu zdi.*

*Ondan je spremenil mleko,
sladko mleko, tečno jed,
v kalno, blatno žabjo mlako,
kakor zima vodo v led.*

*In je storil brumna glava,
ta brezvestni pridanič,
da je bila glava plava,
ko da jo je stepel bič.*

*Ko je v mladem jutru žvižgal,
pel okrogle črni kos,
jo je brž uganil zlobec:
»Je že spet pri nas ta nos.«*

*Da, še našo staro teto
si privoščil je za god,
pa oznanil hudomušno,
da smo njen slavili pod.*

*Kdor ga vidi, vsak se čudi:
»Ej, ta škrat in čarodej,
ko bi vsaj spreminjal tudi
hudo v dobro nam poslej!«*

Jože Župančič

„Kot gost – skozi gozd“

Od širokih ust smo mero vzeli
in žlice delati začeli...

(Ribniška)

Zdaj, ko smo sredi zime, nam je zakurjena peč naša najboljša prijateljica, čeprav ji kažemo le naše hrbte. Vprašajte koga, ki mu usoda ne privoščí, da bi imel v sobi ali delavnici dovolj toplo, pa vam bo priznal, da bi bil rajši lačen, kakor pa pozimi na mrzlem.

No, tak pa nikakor ni bil slavní srednjeveški zdravnik Jakob Sylvius (umrl je leta 1555.). Učeni mož je bil zaklet sovražnik toplo ogretyh stanovanj. Če ga je začelo v njegovih sobanah hladiti, si je izmislil posebne vrste ogrevanje. V kotu je imel težko klado in jo je začel prenašati po sobi. Toliko časa je prenašal tovor na svojih plečih, da se je počteno ogrel, nato je sedel k svojim opravkom in je pregret nadaljeval delo.

»Čudak si!« so mu pravili prijatelji. Doktor Jakob Sylvius pa se ni dal ugnati in je trdil, da je tak način ogrevanja lastnega telesa najbolj zdrav, primeren in poceni. Klada lesa izdrži za večno, če jo prenašaš le na ramenih in je ne porineš v peč, kjer ti hitro izgori.

Vprašali boste začudení, kako so si pomagali njegovi domači in slugé, kadar jih je začelo v hladnih sobanah zebsti. Tudi za one, ki niso hoteli prenašati po stanovanju klad na lastnih ramenih, je iznašel dr. Jakob lek. V sobi je imel več žog in če je koga zazeblo, se je smel žogati v sobi. Žoganje, ki je drugače prijetna igra, ga naj bi tako ogrela, da bi pozabil na mráz...

Danes takih čudakov nimamo več in si raje pomagamo s toplimi pečmi.

Za starše se začénjajo ob nastopu zime mnoge skrbi in težave, ko je treba napolniti drvarnice.

Pri nas kurimo po večini z drvmi ali s premogom. Med lesom ima največ toplotnih kalorij bukovina. Smrekovina, jelša in druge vrste lesa ne dajo take toplote, kakor bukovina. K sreči imamo v naših krajih obilo lesa. Toliko ga je, da daje gozd našemu kmetu skoro glavni vir dohodkov.

Na napačni poti je, kdor misli, da lahko gozdni posestnik izsekava gozd po mili volji. Na vsakem sreskem načelstvu imamo posebnega gozdarskega referenta, ki ima seznam vseh gozdov v svojem okraju. Posestnik, ki hoče sekati les, mora vložiti prošnjo, nakar mu šele sresko načelstvo dovoli sečnjo.

Oblastva tudi zahtevajo, da se vsaka poseka takoj pogozdi z novimi sadikami. Gozdne sadike vzgajajo v posebnih gozdnih drevesnicah. Siromašni posestniki dobe za prav majhen denar potrebne sadike, včasih jim preskrbe oblastva tudi potrebne sadike kar zastonj.

V poslednjih letih so začeli močno propagando za pogozdovanje naših krajev. Tudi mnog čitatelj tega članka je že morda kdaj šel v spremstvu svojega učitelja na pogozdovanje. Zavedajmo se, da je gozd poleg obdelane njive, vinograde in morja eden glavnih virov za življenje našega prebivalstva. Prav zato tolikšna skrb, da bi vsako izsekano zemljišče zasadili s sadikami in tako oskrbeli tudi našim zanamcem potrebno količino drv. Staro je pravilo, da je v gozdu najboljše naložen kapital, čigar obresti začno uživati šele vnuki.

Različna je površina v posameznih državah, ki jo zavzema gozd. V Evropi je na prvem mestu Finska, ki ima tri četrtine svojega površja poraščenega z gozdom. Seveda je tudi les glavni izvoz iz finske zemlje. Švedska, finska

soseda, je na drugem mestu. Tam imajo polovico zemlje poraščene z gozdom. Nekaj manj gozda imajo Rusi (45%), Nemčija ima le četrtno zemlje pogozdene. Anglija ima le 4% svoje površine obrasle z gozdom. Obilo gozda imajo tudi na Poljskem. Tudi naša Jugoslavija ima bogate gozdove, kar poveča njeno vrednost.

Les daje glavni vir zaslužka tudi naši Sloveniji. Gorenjska se postavlja z lepo negovanimi gozdovi na Pokljuki, na Jelovici, v škofjeloškem okraju in drugod. Zasavje je znano s pošumljenimi kraji po Kumu, Jančah, Sv. Gori in drugod. Obilo lesa izvaža tudi naša Notranjska. Pohorje in savinjski splavarji so prav tako poznani po svojem lesnem bogastvu.

Bosna in Hercegovina prednjačita s svojim lesnim bogastvom. Tam so še cele pokrajine podobne pragozdu, kjer še ni zapela sekira. Stoletni hrasti padajo onemogli na tla kot žrtev zim in viharjev. Segnijo na mestu, ker ni nikogar, ki bi se mu izplačalo izveliči podrti debla iz težko dostopnih krajev.

Pohištvni mizarji cenijo slavnoznani slavonski hrast.

Mnogim je še v živem spominu bogata gozdarska razstava prirejena pred leti na ljubljanskem velesejmu. Obiskovalci so bili poučeni o vsem, kar zadeva naš gozd in našo lesno trgovino. Na modelih in na slikah je bil prikazan ves razvoj lesa in vsa pot, ki jo napravi drevo od panja do kupca. Zanimivi so bili prizori iz življenja naših drvarjev in oglarjev.

Les seveda ne uporabljajo samo za kurjavo. Naštejmo le nekaj primerov, čemu služi les: za stavbe, pohištvo, za vžigalice, za raznovrstne igrače — v poslednjem času so začeli naši ljudje v Dobropoljah izdelovati lične in mične igrače. Iz lesa izdelujemo tudi raznovrstne športne naprave: smuči, sani, palice, telovadno orodje. V šolah se poslužujemo ravnil, risalnih desk in tabel. Šivilje prevlečejo lesene gumbes z raznovrstnim blagom. Dandanes ni človeka, ki bi se ne posluževal svinčnika. Tudi v naši Jugoslaviji imamo že lastne tovarne svinčnikov, večino lesa za svinčnike pa pripeljejo od zunaj. Za svinčnike je najboljši cedrov les. Tesarski svinčniki pa so iz lipovine.

Iz lesa izdelujemo tudi pralne stroje. Tisti, ki ne zmore za čevlje iz usnja, si kupi lesene coklje. Tudi pete damskih čevljev so lesene. Kdor se hoče razveseliti, naroči pri strugarju kroglo za balinanje ali za kegljišče. Iz lesa izdelujejo tudi najrazličnejša glasbila. Gasilci se poslužujejo lesenih lestev. Na Gorjušah na Gorenjskem izdelujejo različne lesene spominke: male sandalice in razne druge okraske. Poznane so tudi gorjuške lesene pipe, nazvane čedre. Po kosilu si rad osnažiš zobe z zobotrebcem, ki jih režejo po Ribniški dolini, kjer je sploh eden najstarejših sedežev za lesne izdelke. Ribniško suho robo poznamo povesod.

V nedogled bi šlo lahko naštevanje, kaj lahko napravimo iz lesa.

Les nam pa služi tudi za druge namene. Iz njega pridobivamo pepeliko, parafin, terpentin, lesni kis, metilni alkohol, umetno svilo, lepenko, tanin in še sto drugih stvari: tudi tega bi nikoli ne čitali v »Razorih«, če bi v tovarnah ne predelali lesa v papir.

Iz lesa izdelujejo na razne načine največ izdelkov, o katerih se mnogim niti ne sanja, da so iz lesa. Za primero naj povem, da so tudi svilene damske nogavice nastale iz — lesa! Preračunajte, koliko površino zavzema že ena sama števika našega lista.

Prav zato so države, ki imajo nezadostno površino gozdov, sirote, ko morajo les uvažati. Največ lesa uvažajo naslednje države: Anglija, Nemčija, Nizozemska, Italija, Madžarska, Španija in Danska.

Kupčija z lesom je torej izredno živahna. 200.000.000 kubičnih metrov mehkega lesa gre samo v tovarne za predelavo v papir in za umetno svilo.

Ceprav streže človeštvo lesu tako po življenju, so dosegla mnoga drevesa metuzalemsko starost.

Prav zaradi svoje čestite starosti pa zrastejo mnoga drevesa kar pod oblake. Nekatero naše jelke se vzpno do 50 metrov v višino in bi bile sovrstnice ljubljanskega gradu ali nebotičnika. Ameriški sekvoji pa se dvignejo tudi do sto ali še več metrov visoko.

Gozd zahteva dobrega ravnanja. Smrekov lubadar napravlja mnogo škode. Nepremišljenost pa še več.

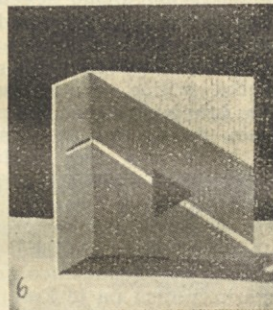
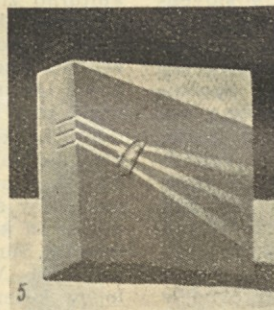
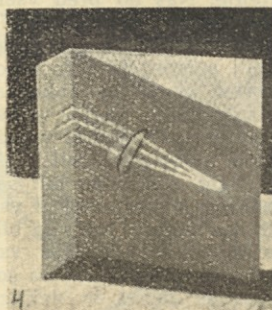
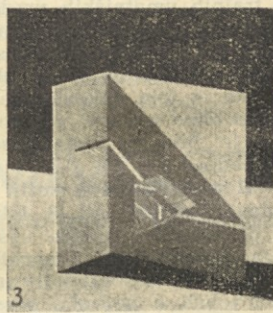
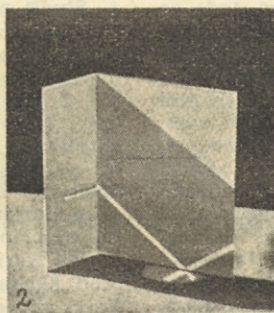
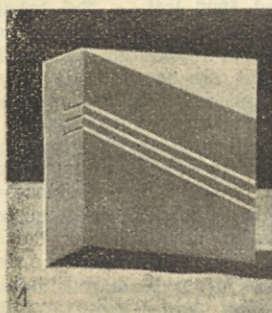
Da imamo danes na Krasu puste pokrajine so krive preostre sekire Benečanov.

Vojaški strokovnjaki trde, da je gozd tudi najboljši vojni zaveznik. Tam se skriješ pred zvedavimi očmi sovražnika.

NAŠA DELAVNICA

Pot svetlobe. — Pri pouku deških ročnih del boste sami napravili enostavne aparate, s katerimi boste lahko dokazali prav nazorno, kako se svetloba širi pod različnimi pogoji. Karton naj bo za vse te navedene primere

prav gladke. Oglejte si prvo sliko. Postavite karton proti soncu, ali pa posvetite z električno žepno svtilko zadaj proti trem zarezam in na desni ploskvi se bodo pokazali trije lepi, ravni žarki. Pričarali smo na karton

velik: levi del 15×30 cm, desni pa 30×30 cm in je pravokotno upognjen. Na obe notranji ploskvi prilepimo črn papir, da bodo svetlobni žarki bolj učinkoviti. Zareze v karton urežem z ostrim nožem in morajo biti v robovih

važen optičen zakon: *Svetloba se razširja premočrtno.* Na sliki št. 2 pa vidimo en sam žarek. Tu ima levi karton eno samo zarezo pod sredino. Ob desnem kartonu pa stoji na tleh majhno zrcalce. Žarek gre skozi zarezo pre-

močrtno in se na zrcalu odbije. *Dokazali smo odbojni zakon svetlobe.* Tudi na sliki št. 3 ima levi karton eno samo zarezo. Tu pa pada žarek svetlobe na stekleno prizmo, ki smo jo vtaknili v desni karton. Ko prodre žarek prizmo — ubere drugo smer. Dobili smo dokaz: *Kadar pride svetlobni žarek do mejne ploskve prozornega sredstva — se lomi.* Na sliki št. 4 pa smo zopet napravili levo tri zareze, v desni karton pa smo pričvrstili zbiralno (konveksno) lečo. Ko so vsi trije žarki prestopili zbiralno lečo, so se združili v eno točko. Dokaz: *Za zbiralno lečo se svetlobni žarki združijo.* Slika 5 pa

nam pove (na desni karton smo sedaj pritrdili udrti [konkavno] lečo), da se svetlobni žarki v konkavni leči razprše. A kaj nam razodene slika št. 6? Pri tem poskusu porabimo isti karton, kot smo ga rabili za primer št. 3. Zdaj odstranimo prizmo, da dobimo trikotno odprtino. Na vsak način pa mora biti ozadje temno! Kje je ostal svetlobni žarek, ki se je na odprtini pretrgal? Žarek gre v resnici tudi mimo odprtine, toda je za naše oko neviden. — Vsa priprava za te dokaze je zelo enostavna, zato jo bo lahko vsakdo napravil. Poskusite!

KULTURNI ZAPISKI

Slovenski gledališki jubilej. — Dne 28. decembra 1939. je preteklo točno 150 let, ko so v ljubljanskem gledališču uprizorili prvo slovensko igro. To je bila veseloigra »Županova Micka«, ki jo je za slovenski oder priredil Anton Linhart. Igra sama ni literarno delo trajnih umetniških vrednot, toda za tisto dobo je bila pomembna. Linhart je položil v priljubljeno veseloigro kos domačega življenja ter slovenski jezik, ter s tem dokazal, da zmore tudi slovenščina z uspehom obvladati oder, kar je bilo za tiste čase silno pomembno.

91 let Prešernove smrti. — Pred enaindevetdesetimi leti, 8. februarja 1849. je prenehalo biti srce našega največjega pesnika dr. Franceta Prešerna. Ljubljanski časopis »Ilyrisches Blatt« je priobčil o pogrebu pesnika naslednje (mi priobčujemo seveda v slovenskem prevodu): »Pogreb dr. Prešerna. Dne 10. t. m. so v Kranju pokopali na zelo slovesen način, kot se slavnemu pesniku pritiče, dr. Prešerna. Spoštovana kranjska straža je ponovno dokazala, da ne zna le meščane ščititi, ampak da zna tudi zasluge velikih mož ceniti. V največji paradi je korakala v sprevodu, gardisti pa so tudi krsto nosili. Krsto so prenesli iz pokojnikove hiše v stolnico, kjer je opravil sveto mašo-zadušnico gospod dekan Dagarin, potem pa je krenil sprevod, v katerem je bilo osem duhovnikov, proti pokopališču. V sprevodu je bilo precej sorodnikov, večina meščanov in oboževalcev, ki so spremili zemske ostanke moža h grobu, moža, katerega ime ves slovanski svet z občudovanjem izreka, moža, ki je bil dika in ponos

naše domovinske poezije. V hladni zemlji počiva sedaj pevec, ki so mu vrele iz prsi tako sladke pesmi in ki mu je bilo življenje le trpkost sama. Počivaj v miru, nesmrtni mojster! Zdaj so se ti izpolnile tvoje želje v boljšem nadzemskem svetu.»

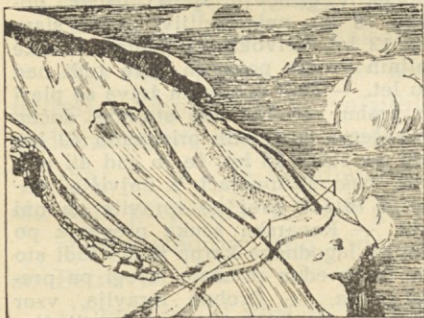
Studij pred 5000 leti. — Saj takrat še niso poznali šol, boste rekli in podvomili nad tem naslovom. O grških in rimskih šolah ste se učili, da bi pa bil dijaški stan že 5000 let star — hm...? Novejša raziskovanja dežel, v katerih so živeli najstarejši zgodovinski narodi, so nam odkrila marsikaj zanimivega. Na ozemlju med Sredozemskim morjem in Perzijskim zalivom, torej v območju obeh velikih rek Eufrata in Tigrisa, je že precej tisoč let pred Kristusom prebival narod Sumeritov, ki je imel zelo visoko razvito kulturno življenje. Nas bo pred vsem zanimalo, kako se je v tistih časih mladina izobraževala. Po sumeritskem zakoniku so bili sumeritski otroci popolna last staršev, ki so jih lahko zavrgli, izobčili iz družine ali pa razdedinili. Lahko so jih tudi prodali v sužnost ali pa so z njimi poplačali dolžniku kak svoj dolg. Kakor so bili samostani v srednjem veku središča vse umske in kulturne vzgoje, tako so bili templji Sumeritov le-tim žarišče vse izobrazbe. Vsako svetišče je imelo šolo, v kateri so se dečki in deklice učile umetnosti pisanja. Njihova pisava je tako zvani »klinopis«. Ta pisava je imela nekaj sto znamenj, od katerih so imela mnoga po več pomenov in se je je bilo težko naučiti. (Le pomislite, kako pa je danes pisava enostavna! Poznati moraš 25 črk — in že

znaš pisati!) Ker pa so bili Sumeriti narod trgovcev, so pač morali pisati račune, pogodbe, ponudbe, cenike itd. Zato je bil poklic pisarjev zelo razširjen in tudi zelo cenjen. Ohranilo se je mnogo šolskih tablic, na katerih so se učenci učili pisati. Najprvo so se vadili posamezna znamenja — spoznavati, kak glas predstavljajo. Potem so se učili znamenja po abecednem redu. Potem znamenja, ki so pomenila posamezne besede in gotove občevalne pojme. Ohranile so se celo šolske tablice s sklanjatvijo samostalnikov. Papirja niso imeli, pač pa so z lesenimi paličkami risali znamenja v mehke glinaste tablice. Ko je bila popisana, so jo zgladili — in »zvezek« je bil spet uporaben za pisanje. Ko so za silo znali pisati, so se pričeli učiti slovnice. V računstvu so poznali seštevanje, odštevanje, množenje, deljenje, kvadriranje in kubiranje. Pa tudi geometrije so se učili. Površino kake nepravilne ploskve so računali tako, da so razdelili vso ploskev v kvadrate, kar pa jo je preostalo pa v pravokotne trikotnike. Nato so spoznavali uteže in razne mere. Uporabljali so celo besednjake za tuje jezike. Mnogi absolutenti teh šol so bili nato uslužbeni kot pisarji pri raznih trgovcih in v svetiščih. Prepisovali so stare tekste za knjižnice (takratne »knjige« si moramo predstavljati kot tisoč in tisoč žganih gli-

nastih plošč!), pisali so molitvene obrazce na čisto in so vodili v trgovskih podjetjih knjigovodstvo. Mnogi pa so še sami nadalje študirali, raziskovali stare napise in nam tako razkrili mnogo tajnosti te stare dobe človeške kulture. Drugi dijaki so bili sprejeti v državno službo, kjer so službovali kot arhitekti, zdravniki, zvezdoslovci in drugače. Iz leta 2400. pr. Kr. so se nam ohranili načrti palač, svetišč, pristanišč in vodnih prekopov, pa tudi zemljevidi, ki pa so seveda le bolj idealna podoba naše zemlje. Zdravniška veda je bila zmes kirurgije, poznanja raznih zdravilnih zelišč in čarovništva. Največja umetnost tedanjih zdravnikov pa je bilo izganjanje zlih duhov iz bolnega človeka. Izvrševali so tudi že razne operacije. Toda zakon ni poznal šale. Tako n. pr. je bilo zapisano v teh postavah: »Če je zdravnik moral izvršiti na bolnem očesu operacijo z bakreno lanceto in je bil zaradi tega bolnik ob oko, tedaj se mora temu zdravniku z isto lanceto iztakniti oko. Če pa je operiral rano in je bolnik umrl, tedaj se mora zdravniku odsekati roka.« Lahko si mislimo, da se je vsak zdravnik desetkrat premislil človeka operirati. Rajše mu je predpisal kakšno nedolžno zelišče! Vsekakor pa je bila ta kultura pri 5000 leti, z ozirom na zaostalost sosednih narodov, na zelo visoki stopnji.

DROBNE ZANIMIVOSTI

O lavinah. — Letošnja zima nas je obdarila z izredno obilico snega. Pritisnil je hud mraz, koncem januarja

Slika 1.

pa je nenadno pritisnil jug in sneg se je pričel taliti. Tedaj smo čitali v časopisih o smrtnih nesrečah, ki so jih povzročile lavine. Vsem pa je še v

spominu grozna nesreča na Storžiču, ko je lavina uničila toliko tržiških smučarjev. Prav na kratko hočemo opisati lavino. Vsaka lavina ima tri dele. Prvi del lavine je prostor, kjer se odtrga, drugi del je njena struga, po kateri zdrči, tretji del pa je prostor, kjer pristane. Slika 1. nam lepo kaže prostor, kjer se je lavina utrgala. Slika 2. pa nam nazorno pokaže pot ali strugo

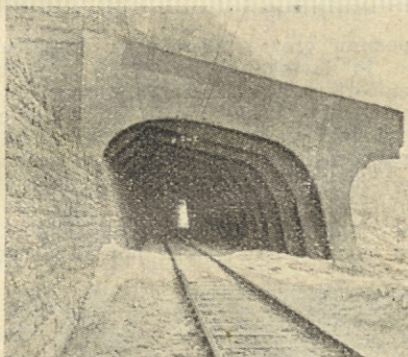
Slika 2.

lavine, na spodnjem koncu pa njeno sidrišče. Prav posebne vrste lavin pa so prašne lavine, kakor nam to kaže slika 3. Te pa dvigne v zrak vihar in jih kot oblake nosi v dolino. Po navadi te niso nevarne. Smučarji v planinah morajo biti zato pozimi vedno oprezni, kajti nihče ne ve ne dneva ne ure, kdaj se bo lavina odtrgala. Na mnogih pobočjih imajo lavine kar stalne struge, marsikje pa si lavine vsakokrat izberejo drugo pot. Predele, ki so zaradi lavin nevarni, moramo zelo oprezno obhoditi. Najbolj opasne so

Slika 3.

talne lavine, ki povzročijo včasih ogromno škodo. Strašen pritisk neizmerne gmote snega, stisne sneg tako silno, da tehta 1 m^3 snega 800 kg. Lavina, globoka 15 m zasuje človeka in v takem primeru mora človek delati plavalne gibe, da se obdrži na površju snega. kajti že 60 cm debela plast sne-

Slika 4.

ga zaduši človeka. Kadar smo primorani prečkati strmo, zasneženo pobočje, tedaj prečkamo posamič, in sicer čim bolj pri vrhu. Pred leti so napravili učenci neke švicarske šole smučarski izlet v planine. Prečkali so vsi naenkrat neko zasneženo pobočje —

in vsi učenci z učitelji vred so z lavino, ki jo je sprožila teža učencev, zgrmeli v prepad. Železniške proge, ki so speljane po ozemlju, kjer se pojavljajo lavine, pa morajo zavarovati tako kakor kaže slika 4. Lavina v tem primeru zdrsne preko varovalne betonske strehe.

Kolikšno starost živali lahko dočkajo. — O starosti živali, naših najvernejših tovarišic in spremljevalk v življenju, smo si večinoma prav na nejasnem. Pes, naš neločljiv drug, živi 10 do 25 let, kar je največ odvisno od rodu. Njegova pajdašica in sovražnica mačka dočaka do 15 let. Konj ob vsem težkem delu vzdrži 20 do 30 let, vol ne dosti manj, 25 let. Ovčka mekeče naokoli tudi 10 let, če je kje na paši ne pohrusta kruti volk, ki mu je pri-sojenih nekako 12 let življenja. Seveda če ga puška prej ne podere. Ista je z zajcem. 6 do 10 let bega po hostah in njivah, tresoč se za svoje plašno življenje. Dika naših planinskih gozdov, urni jelen, lovi dni svoje svobode po visokogorskih šumah tudi 40 let, če ima srečo. V daljnih vročih krajih opreza pol stoletja za plenom kralj živali, lev. Če ga prej ujamejo, čaka na smrt v kakem zverinjaku skupno z mnogimi drugimi tujimi živalmi, ki jih hodimo prav radi ogledovat in jim prinašamo dobrot, da jim je v suženjstvu lažje. Tam bo tudi dromedar, ki bi v svobodi dočakal svojih 40 let, enako tudi zabavna opica orangutan, dočim veličastni slon še v ujetništvu preživi več rodov, saj živi do sto let. — Črni kroker se dere po polju svojih 80 let, dolgokraka čaplja opreza za ribami do pol stoletja, kraljevski orel se lahko prevaža po sinjih višinah 30 let. Naš malček v grmovju, ljubki lišček, dočaka 18 let, nenadkriljivi pevec slavček 12 let. Krivokljune papige, hčerke daljnih vročih pokrajin, žive tudi nad sto let. — Tudi mišičasta želva se plazi po prahu več kot eno stoletje, dočim je našemu močerađu prisojenih 40 let, žabi pa samo 15 let, če je gad ali modras, naši strupenjači z najvišjo starostjo 10 let, prej ne spravita na oni svet. — Roparska ščuka preganja po ribniku lagodnega karpa lahko tudi sto let, če je eden premalo, drugi pa preveč uren. — Drobna mrvlja, vzor pridnosti in delavnosti, se veseli življenja eno leto. Hišna muha, nadležnica in prenaševalka bolezenskih klic, v štirih mesecih svojega bitja napravi dovolj sitnosti. Je pa mnogim pticam potrebna za hrano. Rjavi hrošč pa se le šest tednov veseli življenja.